

Lavrence Lessig

CODE VERSION 2.0

Lawrence Lessig je profesor prava na Stanford Law School, kjer je pred leti ustanovil Center za internet in družbo. Pred tem je predaval na najpomembnejših ameriških pravnih šolah: The University of Chicago, Yale Law School in Harvard Law School. Vsaj dve od predhodno objavljenih knjig – *Free Culture in The Future of Ideas* – sta mu prinesli ugled vrhunskega poznavalca tematike informacijske družbe. Velja za prepričanega zagovornika odprte kode. Revija *Scientific American's* ga je uvrstila med 50 največjih vizionarjev današnjega sveta. Knjiga *Code: And other Laws of Cyberspace, Version 2.0* (New York: Basic Books, 2006) je bistveno dopolnjeno besedilo knjige *Code, Version 1.0*, ki je izšla leta 1999. Posvetil jo je Wikipediji, izjemnemu presenečenju, iz katerega se lahko naučimo bistvenih spoznanj o tem, kako bo potekalo intelektualno delo v prihodnosti, kar je tudi glavni namen njegove knjige.

KODA JE ZAKON

Ko je leta 1989 padel komunizem, je Univerza Chicago to dojela kot zgodovinsko prelomnico. Temu je posvetila serijo raziskav, pri katerih je sodeloval tudi Lawrence Lessig. V petih letih je prepotoval domala vse dežele, ki so opustile komunistični sistem in odkril glavno značilnost teh družb, to je radikalno nasprotovanje sleherni regulaciji. Razširjeno prepričanje, da lahko vse uredita trg in transparentni nevladni sektor, je bilo povsem drugačno od resnice: trga ni bilo, politično moč pa so prevzele mafijske združbe.

Sredi devetdesetih let prejšnjega stoletja je na Zahodu začela nastajati "nova družba", ki se je sklicevala na internet in kiberprostor, oboje pa je dajalo zagon libertarnemu utopizmu. Paulina Borsook je v tem prepoznala anarhizem, kar je podkrepila z libertarnim manifestom: "Zavračamo kralje, predsednike in volitve. Verjame, v preprost dogovor in spremenljivo kodo!" Iz tega izhaja, da na Zahodu še trdneje verjamejo, kako svoboda in država ne gresta skupaj. Ni dovolj, da vlada doslej še ni posegla v kiberprostor; to se sploh nikoli ne sme zgoditi, ker bi to pomenilo izgubo svobode. Kiberdružba mora biti popolnoma samoregulatorna, brez guvernerjev in brez političnih manipulacij. Tako kot milijonski proletariat pri

komunistih, bodo pri kiberanarhistih milijarde gigabajtov preplavile svet in ga osvojile.

Ali kiberprostor res mora ostati nereguliran? Gre za enako pomoto kot pri postkomunističnih liberalih, ki ne razumejo, da svobodo zagotavlja ustava, ne pa brezustavnost. Ustavo moramo pri tem razumeti kot arhitekturo življenja v skupnosti in ne kot formalno pravno besedilo. Kiberprostor ni kreacija "nevidne roke" in svoboda v njem ne nastane sama od sebe. Čeprav prepuščen samemu sebi, je kiberprostor pripeljal do popolnega nadzora in s tem paradoksom se ukvarja Lessigova knjiga.

Vsakomur je jasno, kako se realni prostor regulira z ustavo, zakoni in drugimi predpisi oz. kodeksi. Ni pa vsem jasno, da to isto vlogo kodeksov v kiberprostoru opravlja ta programska in strojna oprema. Joel Raidenberg pravi temu "lex informatica" in njen skupni imenovalac se glasi: Koda je zakon!

Koda je zelo drugačna od naravoslovnih zakonov: medtem ko slednje le odkrivamo, kodo predpišemo. Po Marku Stefiku koda "določa, kateri ljudje lahko dostopajo do določenih digitalnih objektov ... Kako takšno programiranje regulira odnose med ljudmi, je odvisno od programerskih odločitev." Če v zvezi s tem govorimo o "ustavi kiberprostora", to ne pomeni, da hočemo postaviti njegovo "vlado" ali določiti načine nadzorovanja, ampak nam gre za vrednote, ki jih je treba vgraditi v ta prostor, da nam bo v njem dobro. Vrednote so lahko substantivne ali strukturalne. Substantivne se nanašajo na razmerje med zasebnostjo in dostopnostjo, med kulturo svobode in kulturo dopustnosti. Ključno vprašanje je: Ali je kiberprostor namenjen svobodi govora? Pri strukturalnih vrednotah gre za razmerja moči, kako preprečiti, da regulator ne deluje prvenstveno v prid krepitve lastne moči.

Prva generacija arhitekture kiberprostora je bila namenjena nekomercialni rabi in mreže so gradili predvsem raziskovalci in hekerji. Drugo generacijo arhitektur pa je že obvladovala komerciala. Če ugibamo o tretji generaciji, bo pri njej zanesljivo odločilna država.

KAJ JE KIBERPROSTOR?

Kiberprostor je nekaj, v kar se “vključimo”. Ni ostre meje med internetom in kiberprostorom, razen če kdo internet razume zgolj kot oglasno desko in mu tuje zveni, da bi bil prebivalec kiberprostora. Gre tudi za generacijske razlike; starejši od štirideset let namreč ne uporabljajo kiberprostora, čeprav uporabljajo internet. Ne živijo online kot mlajše generacije, za katere je to drugo življenje (Second life).

Second life je sploh odličen primer kiberprostora, kjer udeleženci kreirajo tako stvari kot odnose. Tipičen uporabnik med okoli tridesetimi milijoni virtualnih prebivalcev porabi tedensko 20–30 ur za svoje fantazije – v seštevku gre za stotine milijonov ur virtualnega življenja. Če to razširimo na celotni internet, so številke še znatno višje. In če bi sedaj vlade hotele vse to regulirati, bi morale vedeti, za koga gre, kje se ta človek nahaja in kaj dela. Pri tem s statuti ali pravnimi sankcijami ne pridemo nikamor! Regulacija je možna le s kodo.

Nekatere arhitekture kiberprostora zagotavljajo učinkovitejšo regulacijo kot druge in vlade se že odločajo po tem kriteriju. V realnem svetu je nadzorovanje drago, negotovo in pogosto nezakonito, v kiberprostoru pa to opravijo računalniški črvi sila poceni, neopazno in po potrebi celo skladno z zakonom.

Ko je leta 1999 Lessig pisal prvo verzijo knjige, ga je predvsem skrbelo, česa vlada ne sme pod nobenim pogojem regulirati pri spletu in prepričan je bil, da je odsotnost vladne regulative zelo pametna stvar. Do druge verzije je temeljito spremenil pogled, saj si ljudje množično želijo, da bi vlada regulirala neželjeno e-pošto (spam), računalniške viruse, krajo identitete, piratstvo avtorskih pravic, seksualno zlorabo otrok in še kup drugih pojavov v kiberprostoru.

Danes je jasno, da ne obstaja en sam način delovanja kiberprostora in da je na voljo mnogo različnih arhitektur njegovega urejanja ter s tem življenja v njem. Izvirna arhitektura interneta je zelo zapletla njegovo regulacijo, vendar se je do danes že razvila v smer, ki kaže, da bo kiberprostor postal najbolj reguliran od vseh človeških prostorov.

Internet je nastal na ameriških univerzah in njegovi prvi uporabniki so bili raziskovalci. Sploh ni res, da bi ga vse univerze sprejele z enakim veseljem in vsaka je po svoje regulirala njegovo dostopnost. Ene (npr. Univerza Chicago) so zagotavljale neomejen, anonimen in brezplačen dostop; druge (npr. Harvard) so zahtevale registracijo, licenciranje, verifikacijo in so seveda vse skupaj natančno nadzirale.

Internet je zgrajen na protokolu TCP/IP, ki omogoča izmenjavo podatkovnih paketov med dvema računalnikoma v mreži. Paketi skozi internet letijo na internetni pro-

tokolni naslov na način, da računalniki na poti (ruterji) preberejo naslov in odločijo, preko katerega naslednjega računalnika bodo usmerili paket. Protokol ne preverja avtentičnosti pošiljatelja paketa, niti paketa samega, pač pa se ozira le na IP-naslov – govorimo o načelu konec-konec (angl. *end-to-end principle*), ki je jedro interneta ter podlaga njegove univerzalnosti in izjemne rasti. To načelo pa zelo otežuje identifikacijo in avtentikacijo.

Uporabniki interneta praviloma nimajo pojma, ali jih kdo opazuje ali jim kdo sledi. Popolnoma zaupajo v deklarirano anonimnost. V resnici pa se je s tehnologijo hiperpovezav dramatično povečala možnost identificiranja. Anonimnost si lahko danes privoščijo le zelo sposobni informatiki, za vse druge pa velja, da jim anonimnost zagotavlja le še stari stacionarni telefon.

Obstaja še ena oblika identifikacije, ki jo že dolgo poznamo pod imenom piškotki (angl. *cookies*). Narejena je bila za trgovce, leta 1994 pa jo je uvedel tudi NetScape; ob vsaki uporabi Netscapovih strežnikov je v uporabnikovem računalniku nastala neizbrisna zaznamba, zato je lahko strežnik registriral ta računalnik, ko se je pojavil v spletu. Tako je postalo sleherno “surfanje” sledljivo in ta oblika identifikacije je temelj komercialne uporabe interneta. Morda vaš piškotek z brezštevilnimi podatki o vašem spletnem delovanju doslej ni zanimal še nikogar, a ni rečeno, da bo vedno tako!

Na podobni osnovi delujejo tehnologije SSO (Single-Sign-On), ki imajo na spletu podobno vlogo kot značka (bedž), ki nam jo dodeli receptor in se z njo lahko gibljemo po poslovnih prostorih. Tudi pri Microsoftu so se resno lotili “identiteta nega metasistema” in so poleg Passporta razvili nivo identitete (angl. *identity layer*) kot virtualno mapo akreditacij, ki bo jutri za vsakogar od nas veliko pomembnejša od denarnice z vsemi kreditnimi karticami vred. Zanimivo, da je to sploh prvi Microsoftov prispevek k razvoju interneta, pa tudi tokrat ne gre za altruizem, ampak za strategijo plačljivih servisov na internetu, za kar je potrebna univerzalna identifikacija. Seveda se bo treba posloviti od anonimnosti, po drugi strani pa bankirji, trgovci in država ne bodo imeli več pretveze, da zaradi identifikacije od nas zahtevajo še cel kup podatkov, ki jih prav nič ne brigajo.

REGULATORNA KODA

Zaradi terorizma je ameriška vlada začela intenzivneje regulirati splet in danes se že vsi sprašujejo, kje je meja njenega vpliva. Vlado seveda najbolj zanima arhitektura interneta, preko katere je mogoče posredno regulirati obnašanje ljudi. Prvi korak je tehnologija identifikacije. Izkušnje so nastajale že v stari telefoniji in vpeljava paketne tehnologije je ob zavzetem sodelovanju telefonskih družb vse skupaj močno poenostavila.

Vsak računalnik hrani podatke o tem, kako ga uporabljamo (log-datoteke) in vsakemu uporabniku je možno slediti od daleč. Šifriranje je izključeno, ker so ponudniki enkripcijske opreme vlado kar sami povabili pri stranskih vratih ter razgalili svoje uporabnike. "Digitalni ID" je za uporabnike vsestransko vabljen, saj "odpira" številna vrata po celotnem kiberprostoru. Pri tem povsod puščamo tudi svoje "prstne" odtise, vendar ni vseeno, ali preko tega odtisa odkrivamo vso svojo zasebnost ali le nujne podatke. Zato se še kako izplača poglobiti v tehnologijo identifikacije.

Očetje spleta so si prizadevali, da vlada ne bi mogla identificirati uporabnikov, toda vdor komercialne na splet je to povsem spremenil. Govorimo o dveh pristopih V ZDA: o "kodi Vzhodne obale", ki temelji na pravilnikih, in o "kodi Zahodne obale", ki temelji na programski in strojni opremi. Prepad med pristopoma je navidezen, saj na Zahodu nimajo nič proti kriminalizaciji rabe interneta pa tudi na Vzhodu z veseljem izkoriščajo avtomatsko identifikacijo namesto pisanja gesel. Prelomnico na tem področju naj bi predstavljal domoljubni zakon (Patriot Act), sprejet po 11. septembru, vendar je bilo vse pripravljeno že davno prej, o čemer govori film Dan neodvisnosti (Independence Day) iz leta 1996.

Arhitekturo moramo razumeti kot način predpisovanja obnašanja na spletu. Preko nje politika določa vrednote, pravila, nadzor, meje svobode itd. Redki se zavedajo, da je vse to zajeto v kodi, ki se jim zdi izključno tehnični element. V resnici je koda zakon in kdor nadzira kodo, ima moč! Določevalci kode so zakonodajalci današnjega sveta: odločajo o stopnji varovanja zasebnosti, obsegu anonimnosti, zagotavljanju dostopnosti informacij itd. V dobi kiberprostora je bistvenega pomena, kako se s kodo regulira, kdo so določevalci kode in kdo nadzira te določevalce? Nič ni več tako, kot je bilo poprej.

American Online (AOL) je verjetno največja virtualna skupnost, ki sicer nima ustave, ima pa pravila in običaje, ki jih uporabniki sprejmejo z naročniškim razmerjem. Med zanimivejša pravila sodi preprečevanje komuniciranja z vsemi uporabniki hkrati – to lahko naredi le AOL sam. Tako preko te virtualne skupnosti ni mogoče organizirati zborovanj in demonstracij, kot smo jih videli v nekaterih politično razpuščenih državah. Za vsak primer je tudi število ljudi v klepetalnicah omejeno na 23 udeležencev. AOL seveda beleži vse spletne aktivnosti svojih uporabnikov in ve vse o njih. Vsa opisana in druga razmerja so regulirana s kodo in preko nje lahko AOL vsak trenutek poseže v življenje virtualne skupnosti. Naročniki nimajo nobene besede in nobenega skupinskega telesa, preko katerega bi se pogajali.

Vladavino kode najbolje ponazarjajo odnosi v skupnosti Second life. Marsikaj je prevzeto iz realnega sveta, vse več pa je ureditev, ki bi si jih ljudje v realnem svetu

očitno želeli, pa niso izvedljive. Tako je lastnina zemlje v Second Life absolutna in na našo parcelo se ne more teleportirati nihče, ki predhodno ni dobil našega dovoljenja – ni več potrebe, da bi odganjali neželene goste, priseljence, ljudi v čolnih ipd., ki v realnem svetu motijo naš mir. O tem ni treba sprejemati sramotnih zakonov, ker to na neviden način opravi koda, ki je učinkovitejša od zakona.

Jasno je, da tudi v kiberprostoru še vedno delujejo zakoni preko kazni, etične norme preko stigmatizacije, trg preko cen; toda vse bolj ključna je koda, ki preko programske in strojne opreme določena ravnanja dopušča, druga pa izključuje.

Razlikovati moramo med dvema tipoma kode: odprto in zaprto. Pretežno se govori o "gibanju odprtokodne programske opreme", toda če bi sledili Richardu Stallmanu, bi morali govoriti o "gibanju svobodne ali proste programske opreme", da bi zajeli tudi svobodo, kot bistveno vrednoto. Nasproti svobodni je lastniška programska oprema.

Internet sestavljajo štiri funkcionalne ravni arhitekture TCP/IP: podatkovna povezava, mreža, prenos in aplikacija. Na najnižji ravni deluje malo protokolov. Nekaj več protokolov je na ravni mreže, kjer prevladuje IP in usmerja podatke med gostitelji. Na ravni prenosa delujeta protokola TCP in UDP, ki usklajujeta tok podatkov med dvema mrežnima gostiteljema. Vse skupaj je nekakšno prekladanje paketov: prispeli paket zavijemo v nov paket in ga opremimo z novo nalepko, kar spominja na ruske "babuške". Na koncu pa računalnik spet vse razpakira in pokaže, kaj je bilo na začetku. Na aplikacijski ravni interneta je veliko protokolov (*ftp, smtp, http* ...), ki so pravila interakcije med odjemalcem (našim računalnikom) in strežnikom (računalnikom, na katerem so podatki) ali drugim računalnikom. Ko govorimo o regulaciji interneta, imamo v mislih predvsem kodo za aplikacije oz. brskalnike, operacijske sisteme, enkripcijske module, javo, sisteme elektronske pošte, P2P¹ ipd.

Večji del programske opreme, ki vključuje navedene protokole, je že od spočetja "odprt", kar pomeni, da je dostopna izvorna koda te programske opreme. Lep primer je svetovni splet, ki sta ga v CERN-u leta 1990 naredila Tim Berners-Lee in Robert Caillau in ga skupaj s formatom *html* dala v neomejeno uporabo.

Komercialni model produkcije programske opreme ima drugačen razvoj, saj je izvorna koda lastniške programske opreme skrita ter zavarovana s predpisi in samo kodo. V velikem obsegu se je pojavila šele z Windowsi 95, do uspeha pa ji je pomagal prav internet. Odprta koda ima neprimerno daljšo in slavnjejšo zgodovino; od leta 1984 je podprta tudi z nekakšno ideologijo, organizirana v Free Software Foundation in povezana v projekt GNU. Linus Torwalds je leta 1991 prispeval odprt operacijski sistem

GNU/Linux. In zaradi vsega tega skupaj se napovedi Billa Gatesa, da bo leta 2000 na svetu obstajal en sam operacijski sistem WindowsNT, niso uresničile. Če so se pred petnajstimi leti še posmehovali odprti kodi, danes nobeni računalniški korporaciji ni do smeha.

Odprtokodni projekti izhajajo iz prepričanja, da mora biti znanje na razpolago vsem. Ni rečeno, da je javni nadzor všeč vsaki vladi. Mnoge vlade si želijo monopolni nadzor nad kreatorji kode, kar lažje dosežejo pri zaprti kodi (tega so vajene že iz telefonije). Pri odprti kodi pa lahko vsak trenutek nastane modul, ki obide vladni nadzor, zato avtoritarne oblasti ne marajo odprte kode! To ne pomeni, da pri odprti kodi nadzor sploh ni možen, le javen mora biti, pri zaprti kodi pa se nikoli ne ve, kaj je "zadaj". Okolje, ki zavrača odprto kodo, pač ne želi biti transparentno.

INTELEKTUALNA LASTNINA

Pravnike skrbi, kako zavarovati lastniške interese v kiberprostoru. Možni sta dve vrsti zaščite: (i) tradicionalna zaščita, ko zakon definira prostor, v katerega drugi nimajo vstopa, in kaznuje tiste, ki tega ne upoštevajo; (ii) tehnična zaščita, ki blokira vstop nepovabljenih. V realnem svetu sta obe zaščiti precej dragi.

Pravna zaščita v kiberprostoru je komplicirana in izjemno draga, največkrat pa sploh ni mogoče razmejiti legitimne in nelegitimne uporabe.

Do izuma tiska o zaščiti avtorske pravice (copyright) ni nihče razmišljal, problem pa je nastopil, ko se je izpopolnila tehnologija kopiranja. Digitalna tehnologija predstavlja šok za zaščito avtorske pravice: (i) kopije so enake izvorniku, (ii) distribucija kopij preko interneta je skoraj neomejena, (iii) legalni lastniki – uporabniki to tudi res znajo delati, (iv) glede na "nikogaršnji" internet ni mogoče pritisniti na distributerja (kot nekoč na Telekom), (v) ponudniki vsebin morajo iznajti nov poslovni model, kar znajo le redki.

Razvoj zaščite intelektualne lastnine v kiberprostoru gre v smeri prevladujoče vloge kode, ki nadomešča pravna določila. Pravniki še vedno debelo gledajo in so prepričani, da je kiberprostor nasploh ena sama anarhija, ki jo je treba prepovedati. Resnica je ravno nasprotna: še nikoli ni bil dostop do gradiva tako pregleden kot v kiberprostoru in edini problem je, da je zaščita avtorske pravice obremenjena povsem z brezpredmetnimi določbami, zaradi česar je neoperativna. Mark Stefik je to ugotovitev ilustriral s primerom e-knjige, ki jo zaradi programske opreme lahko preberemo enkrat ali stokrat, jo prenesemo na drugo mesto v spletu, jo zberemo, jo analiziramo po različni vidikih ali z njo sploh ničesar ne počnemo itd. Pravniki pa še zmeraj trmarijo s svojimi predstavami o papirnati knjigi.

Če smo natančni, avtorsko pravico dejansko varuje skupni interes in intelektualna lastnina ni čisto prava privatna lastnina – kdo bi dovolil, da bi njegovo hišo po preteku določene dobe brez vsakega nadomestila razglasili za javno last? Država pri začasnosti intelektualne lastnine vztraja, ker se zaveda posledic blokade pretoka idej in znanja. Kaj pa se zgodi, ko namesto avtorske pravice nastopi koda? Interes skupnosti pade! Zaščita lastnika je neomejena, ni več poštene uporabe (angl. *fair use*) za izobraževalno-raziskovalne namene, ni več omejenega trajanja avtorske pravice ... Zaščita intelektualne lastnine s kodo pa prinaša še marsikaj drugega – s popolno sledljivostjo intelektualne dobrine v kiberprostoru pade anonimnost njenih "uživalcev". Se bomo torej zatekli nazaj pod okrilje avtorske pravice? Seveda ne, saj razvoja ni mogoče zavrteti nazaj, se pa vse več pogledov usmerja v skupno dobro (angl. *the commons*). Mišljen je vir, ki ga v dani skupnosti lahko uporablja vsakdo brez izrecne odobritve drugih. Dovoljenje ni potrebno, ker je skupno dobro brez nadzora ali pa je bilo dovoljenje za uporabo že nekoč prej dodeljeno vsem. Od skupnosti je odvisno, ali bomo kiberprostor oblikovali kot kulturo v skupno dobro, ali pa bo postal bazar, kjer bomo skušali drug drugega pretentati in doseči lastno korist.

Projekt Wikipedia je primer, ko pred našimi očmi nastaja izvrstna enciklopedija s prostovoljnimi prispevki tisočih, ki dajejo svoje intelektualne zmogljivosti vsem na voljo. To je skupno dobro nove dobe.

ZASEBNOST

Staro vprašanje o zasebnosti se tiče meje, ki naj jo zakon postavi drugim, da ne bodo vtikali nosu v naš zasebni prostor. Varovanje, da nas pustijo pri miru, je sestavljeno iz tehnične zaščite, moralne zaščite, cenovne zaščite in pravne zaščite.

V preddigitalni dobi je bilo sledenje in preiskovanje življenja ljudi zamudno in drago početje, ki so si ga privoščili le redki, tako da pravna ureditev v tem ni videla resnega problema. Danes je digitalno nadzorovanje enostavno, vseobsežno in poceni in vprašanje njegovih meja je postalo bistveno. Naše življenje se spreminja v nenehno naraščajoči digitalni zapis, s katerim razpolagajo drugi in nikoli ne vemo, za kaj vse ga uporabljajo. Največji interes imajo trgovci, ki zbirajo nepopolne količine osebnih podatkov za segregacijo potrošnikov, kar na prvi pogled ne zgleda nevarno, lahko pa to postane, ko podatke prenesejo v politiko ipd. Ne le, da nas ločijo na bogate in revne, prilepijo nam še celo vrsto etiket, ki se jih ne moremo več znebiti in nas vračajo v kastno družbo.

Lessig ocenjuje, da se represija v večini držav povečuje, čeprav na neopazen način. Zaradi tega zagovarja paradok-

salno stališče, da je sofisticirano digitalno nadzorovanje pozitivno za varovanje zasebnosti, če je pri tem zagotovljena anonimnost ali vsaj psevdoanonimnost. Na ta način se otresemo vse številnejših, agresivnih nepooblaščenih nadzorovalcev, ki si zlahka nabavijo potrebno opremo. Predlaga, da bi nivo identitete (angl. *identity layer*) sprejeli kot normalno sestavino interneta, kar bi vsakemu posamezniku omogočilo, da kontrolira podatke o samem sebi. Dobili bi možnost, da zasebnost varujemo vsaj tako učinkovito kot privatno lastnino: brez našega soglasja je ne sme nihče uporabiti, v nasprotnem primeru je zakrivil piratstvo. Lahko si samo predstavljamo, kdo vse bi bil prepoznan kot pirat?

SVOBODA GOVORA

Najpomembnejši dejavnik svobode govora v kiberprostoru je arhitektura: relativna anonimnost, decentralizirana distribucija, številne možnosti dostopa, neodvisnost od državnih meja, enostaven sistem identificiranja vsebine, orodja za enkripcijo itd. so sredstva za premagovanje omejitev svobode govora. Vse to so imeli v mislih ustvarjalci prve generacije interneta in v resnici so naredili epohalen korak k svobodi govora.

“Blog” je eden od rezultatov tega razvoja in je neka vrsta amaterskega novinarstva. Amater ni inferioren ali drugovrsten avtor, ampak se od profesionalca razlikuje zgolj po tem, da dela iz ljubezni in ne za denar. Ljudje se oglašajo zato, ker želijo povedati nekaj novega, izvirnega in s tem praviloma sprožijo plaz izmenjave idej. “Bloggerji” pridobivajo kredibilnost in zaupanje s tem, ko se nanje sklicujejo drugi, ker so pritegnili njihovo pozornost. Agencija Technorati to tudi spremlja in sproti meri.

Širina interneta omogoča tudi zlorabe svobode govora in nevestni ljudje polnijo internetni prostor s spornimi in neželenimi sporočili. Dve vrsti takih vsebin sta še posebej pogosti: spam (neželena e-pošta) in pornografija. Zakon je do neželene e-pošte popustljiv in jo obravnava kot poslovno aktivnost, kar je posledica neumne pravniške preslikave ekonomske propagande iz preddigitalnega časa. Pri pornografiji je zakon nepopustljiv, ker je bil takšen že poprej.

Za razliko od pravne neučinkovitosti pa lahko nesprejemljive vsebine z interneta hitro odpravimo z arhitekturo, npr. s tehnologijo filtriranja. Seveda tehnologija ne postavlja vrednot, po katerih se opravlja selekcija in Paul Resnick že desetletja spremlja huda protislovja, ki pri tem nastajajo. Najlepše bi bilo, če bi si vsak sam nastavljal filtre za internetne vsebine, vendar bi to stalo približno toliko, kot stane angleškega lorda njegov služabnik. Pri statih moramo na določena splošna pravila, ki se oblikujejo skladno s pravnimi podlagami: zaščita otrok pred pornografijo, prepoved reklamiranja škodljivih substanc itd.

Neželena e-pošta je primer neskončnega sprenevedanja, ko so rešitve na dlani, vendar vsi ravnaajo, kot da gre za epidemijo nove gripe, ki da jo povzroča skrivnostni virus, ne pa ljudje s svojimi pokvarjenimi interesi. Dovolj bi bil predpis, da mora biti vsako neželeno e-sporočilo “podpisano” in internetne zgage bi bilo hitro konec, saj bi pošiljatelja zasuli z računi in tožbami za povzročeno škodo. Le zakaj zakonodajalci tega ne storijo? In tako se morajo ob visokih stroških, ki jih imajo uporabniki interneta z neželeno e-pošto, proti temu boriti še z dragimi filtri.

REGULACIJA

Po predstavah zahodnega sveta so ljudje v komunističnem Vietnamu žrtve državnega totalitarizma, a ko pogledamo od blizu, večinsko vaško prebivalstvo sploh nima nobenega stika z oddaljeno državo in si pretežno samo regulira svoje življenje. V demokratičnih zahodnih državah je slika povsem obrnjena, saj ne moreš narediti niti koraka, ne da bi naletel na državno regulacijo. Vidimo, da je pri regulaciji pametno ločiti vidik ideologije od vidika arhitekture: v Vietnamu je ideologija trda in arhitektura interneta ohlapna, na Zahodu pa so ideologije ohlapne ob trdnih arhitekturah.

Second life nima nobene ideologije in njegov ustanovitelj Philip Rosendale zatrjuje: “Vaš edini bog je koda!” To sploh ni slab nauk in nekaterim se je šele ob tem posvetilo, da se s sosedom lažje dogovorijo, če pozabijo na ideologijo. Demokracija ni nič drugega kot praksa skupnega življenja ljudi po določenih dogovorjenih pravilih oz. kodah. Spočetka je zajemala ožje kroge, v katerih je človek reševal svoje probleme, kasneje pa se je moral do rešitev dokopati z vključevanjem v različne kroge. Demokracija je postala zapletena in človek se zlahka zmoti: pogosto zamenjamo svojo potrošniško in državljansko vlogo in gremo na volitve kot po pralni prašek v samopostrežbo, čeprav smo v trgovini zgolj kupci, v državi pa smo “delničarji”.

Kiberprostor odpira izjemne možnosti za razvoj demokracije, vendar se večina v njem obnaša na potrošniški način in vanj vstopa kot v McDonalds. V resnici bi morali biti suvereni in obvladovati kiberprostor, kar pomeni, da bi morali soodločati o pravilih življenja v njem. To ni preprosto, ker gre za svetovni splet in je kakšna od njegovih krajevnih regulacij nesmiselna. Politiki to težko dojamejo in na vse načine izsiljujejo “državne internete”.

Kiberprostor je prostor, v katerem živijo ljudje z vsemi izkušnjami iz realnega sveta in še z nekaterimi dodatnimi. V njem se oblikujejo številne skupnosti, vanj prihajajo tujci in vsi so obenem “tukaj” in “tam”. Kje pravzaprav sploh so in katera pravila veljajo zanje? Nekaj rešitev izhaja že iz realnega sveta in ni popolna novost, da lahko človek spada pod več jurisdikcij. Toda John Perry Barlow, ustanovitelj Electronic

Frontier Foundation, je 8. februarja 1996 na vse vlade sveta naslovil deklaracijo, ki poudarja posebnost kiberprostoru. V tej deklaraciji pravi: "... prihajam iz kiberprostoru, iz nove domovine duha. V imenu prihodnosti vas rotim, pustite nas pri miru. Niste dobrodošli pri nas in nimate suverenosti nad našo skupnostjo. Mi nimamo izvoljene oblasti in si je tudi ne želimo. Ne poznate nas in ne veste, kje je naš svet. Kiberprostor ni znotraj vaših meja. Ne poznate naše kulture, naše etike, naših napisanih kodeksov, ki zagotavljajo naši družbi več reda, kot bi ga prineslo vaše vsiljevanje ... Vaši pravni koncepti lastnine, izražanja, identitete, gibanja in konteksta za nas niso uporabni. Vsi temeljijo na materialnosti, tukaj pa materialnosti ni. Razglašamo našo virtualno imunost za vašo suverenost, čeprav še naprej priznavamo vašo oblast nad našimi telesi. Razširili se bomo po vsem planetu, da nihče ne bo mogel vkleniti naših misli. Ustvarili bomo civilizacijo duha v kiberprostoru."

Čeprav je Barlow deklaracijo prebral na srečanju svetovnih voditeljev v Davosu, ga nihče ni vzel resno. Še isti dan je Clinton podpisal Zakon o spodobnosti pri komuniciranju (Communication Decency Act), s katerim je globoko posegel v kiberprostor, saj od državljanov ZDA zahteva, da se kjer koli v svetu ravna po ameriških predpisih o digitalnem delovanju. Bush je z domoljubnim zakonom to še dodatno zacementiral in ovrge vse iluzije o svetovni ureditvi in domala pokopal izvirno svobodo svetovnega spleta. Ne le ameriška, nobena vlada ne bo sprejela koncepta, da zakonodaja realnega sveta v kiberprostoru ne bi veljala. Google je v tem našel opravičilo, da je leta 2005 v dogovoru s kitajsko vlado upošteval kitajske omejitve pri svojem iskalniku.

SKLEPNE UGOTOVITVE

Obstajata dva tipa ustav – kodifikacijski in transformativni. Kodifikacijske ustave ohranjajo neko stanje in ga varujejo pred spremembami v prihodnosti, transformativne ustave pa imajo namen spodbuditi družbene spremembe. Kiberprostor nima kakšne intrinzične narave in je takšen, kot smo ga sami naredili. Njegovo "naravo" si sproti izmišljamo, zato nima smisla govoriti o naravnem pravu, ki bi reguliralo ta kiberprostor.

Arhitekture kiberprostoru nastajajo v sferi zasebnega in ne spadajo pod javno pravo. Na ustavo se ozirajo le toliko, kolikor jim ta zagotavlja pravice do zasebnosti, dostopa, anonimnosti, enakosti itd. Sicer pa imajo ustave ambicijo, da bi kodificirale naravno pravo, ki pa v kiberprostoru ne obstaja. Pravniki se v kiberprostoru ne počuti dobro in ga ignorirajo, kar pa kaže na njihove težave z obvladovanjem spremenjenih družbenih razmer na sploh. Čeprav ljudje verjamejo, da so kolektivne vrednote zelo pomembne, jim ne zaupajo povsem in nočejo prepustiti kiberprostoru odločitvam vlade in parlamenta. Tudi z

internetnimi naslovi ne upravlja država, ampak nevladni ICANN, ki je "javna, neprofitna, mednarodna organizacija, odgovorna za upravljanje in nadzor koordinacije sistema internetnih domen in identifikatorjev."

Regulacija v kontekstu odprte kode je bolj transparentna in dopušča vladi več regulatorne moči. Toda zaprta koda ji omogoča, da svojo regulacijo prikrije in se otrese javne odgovornosti. Ni smiselno pritiskati na vlado pritiskati, naj prevzame odprto kodo, neizprosno pa je treba od nje zahtevati transparentnost in ta jo bo hitro pripeljala v območje odprte kode. Ne gre za preganjanje zaprte kode, toda ker je koda zakon, mora razvidno temeljiti na vrednotah skupnosti, med katerimi je transparentnost na vrhu. Najboljša koda z vidika kolektivnih vrednot je tista, ki je modularna in odprta. Modularnost omogoča, da slabe komponente zamenjamo z boljšimi. Ko se pojavijo odlične komponente v odprti kodi, jih ponudniki zaprte kode hočeš nočeš morajo upoštevati, zato preidejo na modularnost, sicer bi zaradi konkurence propadli. Tako sam od sebe nastaja kompromisni komponentni sistem, ki je najboljša rešitev tako za odprto kot za zaprto kodo.

Ni smiselno preganjati regulacije iz kiberprostoru, mora pa biti javna in transparentna, kar velja tudi za strukturo kode. Danes avtorska pravica na programski opremi močno ovira razvoj modularnih struktur in je cokla pri transparentnosti kode. Pravnike je težko prepričati, da je avtorsko pravico zgodovina povozila, ker sami uživajo v skrivanju in so alergični na javnost in transparentnost. Glede tega bodo veliko bolj zakrknjeni od ponudnikov zaprte kode, ki so že pristali na sobivanje (kohabitacijo) s transparentno (odprto) kodo.

Opombe

- 1 P2P je okrajšava za *peer-to-peer*, *person-to-person*, *point-to-point* (op. lekt.).

Franci Pivec